

Тақырып -3. Қаржылық есеп беру, салықтар және ақша қозғалысы

1. Баланстық есептілік
2. Қаржылық нәтижелер туралы есеп
3. Салық
4. Ақша ағындары (Ақша қаражаттарының қозғалысы)

Мақсаты: капиталды тарту мен инвестициялауды, ақша ағындарын және инвесторларға төлемдерді модельдеу (жоспарлау), бизнесті қайта құрылымдауға қаржылық қолдау көрсету және компанияларды бақылауды сатып алу, жаһанданған жағдайда бизнес құнының өсуін басқаруды біріктіретін корпоративтік қаржылық стратегияларды әзірлеу және бейімдеу тәжірибесін зерттеу экономика;

1. Баланстық есептілік

Қаржылық есеп беру көбінесе қаржылық шешімдер қабылдау үшін негізгі ақпарат көзі болып табылады. Мұндай есептерді қысқаша қарастырайық және ақша қозғалысының кейбір ерекшеліктеріне ерекше назар аудара отырып, олардың кейбір қасиеттерін атап өтетін болсақ.

Баланстық есептілік – корпорацияның белгілі бір күнгі қаржылық жағдайын көрсететін есеп құжаты. Бұл корпорацияның нені иеленетінін (оның активтері) және корпорацияның қарызы (міндеттемелері), сондай-ақ осы құндылықтардың (корпорацияның меншікті капиталы) белгілі бір уақыт мезетіндегі айырмашылығын ұйымдастыру және қорытындылаудың ыңғайлы құралы. Сурет-1 де, Баланстық есептіліктің құрылымын көрсетеді. Сол жағында корпорацияның активтері, ал оң жағында компанияның міндеттемелері мен меншікті капиталы көрсетілген.

Сурет 1- Баланстық есептіліктің құрылымы

Ағымдағы жылы өтелмеген қарыз ұзақ мерзімді міндеттеме болып саналады. Ұзақ мерзімді қарыз, мысалы ретінде корпорацияның бес жыл ішінде өтейтін несиені келтіруге болады. Корпорация әртүрлі көздерден ұзақ мерзімге ақшаны қарызға алады. Біз ең алдымен ұзақ мерзімді қарыздар мен ұзақ мерзімді кредиторларға сілтеме жасау үшін «облигациялар» және «облигацияларды ұстаушылар» терминдерін қолданамыз.

Анықтау бойынша жиынтық активтер (айнымалы және тұрақты) мен жиынтық міндеттемелер (ағымдағы және ұзақ мерзімді) арасындағы айырмашылық акционерлердің меншікті капиталы болып табылады, оны жалпы **меншікті капитал немесе меншік иелерінің капиталы** деп те атайды. Бұл **баланстық құн**, егер корпорация өзінің барлық

активтерін сатып, ақшаны өз қарыздарын төлеуге пайдаланатын болса, қалдық құн акционерлерге тиесілі екендігін көрсетуі керек. Осылайша, баланс теңдестіріледі, өйткені сол жақтың мәні әрқашан оң жақтың мәніне тең: корпорация активтерінің құны оның міндеттемелері мен акционерлік капиталының құнына тең болып табылады.

Ескерту: Меншікті капитал, акционерлік капитал және акционерлік капитал терминдері компанияның меншік үлесіне сілтеме жасағанда бір-бірінің орнына пайдаланылады. «Таза құн» термині де қолданылады. Сонымен қатар, әртүрлі вариациялар бар.

Баланс теңдеуі:

$$\text{Активтер} = \text{Міндеттемелер} + \text{Меншікті капитал} \quad (1)$$

Таза айналым капиталы. Корпорацияның ағымдағы капитал мен оның ағымдағы міндеттемелері арасындағы айырмашылық **таза айналым капиталы** деп аталады. Таза айналым капиталы ағымдағы активтер ағымдағы міндеттемелерден көп болған кезде болады. Бұл 12 ай ішінде алынатын ақшаның сол мерзімде төленуі тиіс ақша сомасынан көп екенін білдіреді. Табысты компанияларда таза айналым капиталы әрқашан оң болады.

Мысал-1.

Кәсіпорынның айналым капиталы 100 млн.теңге құрайды, ал таза негізгі қорлар – 500 млн.теңге, қысқа мерзімді міндеттемелер – 70 млн.теңге және ұзақ мерзімді міндеттемелер – 200 млн.теңге болса, Баланс жасау және меншікті капитал мен таза айналым капиталының неге тең болатынын анықтау қажет.

Бұл жағдайда жалпы активтер $100 + 500 = 600$ млн.теңге, жалпы міндеттемелер $70 + 200 = 270$ млн.теңге. Сонда меншікті жарғылық капитал $600 - 270 = 330$ млн.теңге болады.

Баланс келесідей болады:

Активтер, млн.теңге.		Міндеттемелер мен меншікті капитал, млн.теңге	
Айналым капиталы	100	Қысқа мерзімді міндеттемелер	70
Таза негізгі қорлар	500	Ұзақ мерзімді міндеттемелер	200
		Меншікті капитал	330
Жалпы активтер	600	Жалпы міндеттемелер мен меншікті капитал	600

Таза айналым капиталы $100 - 70 = 30$ млн.теңге болады.

Төменде кесте-1 компанияның оңайлатылған балансын көрсетеді. Бухгалтерлік баланстағы активтер корпорацияның қалыпты жұмысы кезінде олардың ақшаға айналу уақытының ұзақтығына қарай тізімделеді. Міндеттемелер, сондай-ақ олар әдетте төленетін тәртіпте тізімделеді.

Белгілі бір **корпорацияның активтерінің құрылымы** оның қызмет аясын, кассадағы ақша қаражаты мен тауарлы-материалдық қорлар сомасына қатысты басқару шешімдерін, сондай-ақ несиелік саясатты, негізгі құралдарды сатып алуды және т.б. көрсетеді.

Бухгалтерлік баланстың **міндеттемелер бөлігі** ең алдымен капитал құрылымы мен қысқа мерзімді міндеттемелерді пайдалануға қатысты басшылықтың шешімдерін көрсетеді.

Мәселен, 2022 жылы кәсіпорынның ұзақ мерзімді берешегі 454 млн.теңге, меншікті капиталдың жалпы сомасы $640 + 1629 = 2269$ млн.теңге, одан кейін ұзақ мерзімді қаржыландыру $454 + 2269 = 2723$ млн.теңге болды.

Кесте-1. 2021-2022 жж. бухгалтерлік балансы, млн.теңге

Активтер	2021	2022	Міндеттемелер мен меншікті капитал	2021	2022
Айналым капиталы:			Қысқа мерзімді міндеттемелер:		

Қолма-қол ақша	104	160	Кредиторлық қарыз	232	266
Дебиторлық қарыз	455	686	Төлеуге жататын вексельдер	196	123
Қорлар	553	557			
Барлығы	1112	1403	Барлығы	428	389
Негізгі құралдар:			Ұзақ мерзімді міндеттемелер		
Машиналар мен	1644	1709	Меншікті капитал	408	454
жабдықтар			Жай акциялар және қосымша	600	640
			төлемдер		
			Бөлінбеген табыс	1320	1629
				2328	2723
Жалпы активтер	2756	3112	Жалпы міндеттемелер мен меншікті капитал	2756	3112

Оның $454/2723 = 16,67\%$ ұзақ мерзімді міндеттемелер болды. Бұл пайыз капитал құрылымына қатысты корпорация басшылығының өткен шешімдерін көрсетеді. Балансты бағалау кезінде өтімділікке, қарыздық/меншікті капиталға, нарықтық құнға және баланстық құнға назар аудару қажет екенін көрсетеді.

Өтімділік – активті ақшаға айналдыру мүмкіндігі. Салыстырмалы түрде алтынды өтімді активке жатызуға болады, бірақ сатып алушының өндірістік қуаты онша болмаған жағдайда.

Іс жүзінде өтімділіктің екі өлшемі бар:

1. Айырбастау жеңілдігі;
2. Құнды жоғалту.

Егер сіз бағаны жеткілікті түрде төмендетсеңіз, кез келген актив тез арада ақшаға айналуы мүмкін. *Өтімділігі жоғары актив* – бұл құнын айтарлықтай жоғалтпай тез сатуға болатын актив болып табылады. *Өтімді емес активті* бағаны айтарлықтай төмендетпей тез арада қолма-қол ақшаға айналдыру мүмкін емес.

Баланс әдетте активтерді өтімділіктің төмендеу ретімен көрсетеді, яғни ең өтімділері бірінші болып тізімделеді. Ағымдағы активтер салыстырмалы түрде өтімді болып табылады және ақша қаражатын және 12 ай ішінде ақшаға айналуы күтілетін активтерді қамтиды. Дебиторлық берешек, мысалы, сатып алушылардан жасалған сату үшін әлі алынбаған сомалар, бірақ олар жақын арада қолма-қол ақшаға айналады деп үміттенеді. Көптеген компаниялар үшін ағымдағы активтердің ішінде инвентарлық қорлар ең аз өтімді болып табылады.

Өтімділік дәрежесіне, яғни ақша қаражаттарына айналу жылдамдығына байланысты кәсіпорын активтері келесідей топтарға бөлінеді:

A1. Ең өтімді активтер. Әлемдік тәжірибеде бұларға кәсіпорынның ақша қаражаттарының барлық баптары мен құнды қағаздары жатады.

A2. Тез өткізілетін активтер. Бұларға қысқа мерзімді дебиторлық борыш басқа да активтерді жатқызады.

A3. Баяу өткізілетін активтер. Бұларға қорлар жатады.

A4. Қиын өткізілетін активтер. Бұлардың құрамында ұзақ мерзімді активтер жатқызылады.

Баланс міндеттемелерді оларды қайтару, төлеу уақытының мерзіміне байланысты топтастырылады:

P1. Неғұрлым тезірек төленуге тиісті міндеттемелер. Бұларға уақытында төленбеген кредиторлық борыш, қарыздар, басқа да қысқа мерзімді міндеттемелер, жұмыскерлермен олардың алған қарыздары бойынша есеп айырысу көлемінен асқан мөлшерде жұмыскерлерге берілген қарыздар жатады.

P2. Қысқа мерзімді міндеттемелер – қысқа мерзімді несиелер мен заемдар және жұмыскерлерге арналған қарыздар.

П3. Ұзақ мерзімді міндеттемелер – ұзақ мерзімді несиелер мен заемдар.

П4. Тұрақты міндеттемелер. Бұған меншікті капитал жатқызылады.

Баланс өтімділігін анықтау үшін актив пен міндеттемелер бойынша келтірілген топтар жиындарын салыстыру керек. Баланс толық өтімді деп келесідей қатынастарда саналады:

$$\begin{cases} A1 > \check{I} 1 \\ A2 > \check{I} 2 \\ A3 > \check{I} 3 \\ A4 < \check{I} 4 \end{cases}$$

Активтер	202__	202__
Неғұрлым өтімді активтер (A1)		
Өтімділігі жылдам активтер (A2)		
Баяу өтімді активтер (A3)		
Өтуі қиын активтер (A4)		
Міндеттемелер		
Неғұрлым дереу өтелуі тиіс міндеттемелер (M1)		
Қысқа мерзімді міндеттемелер (M2)		
Ұзақ мерзімді міндеттемелер (M3)		
Тұрақты міндеттемелер (M4)		
Активтің міндетмеледен артылған бөлігі немесе тапшылығы		
A1-M1		
A2-M2		
A3-M3		
A4-M4		

Басқа сөзбен айтқанда, егер активтің сол алғашқы үш теңсіздігінің әрбір тобы кәсіпорынның сәйкес міндеттемелер тобын жапса немесе оған тең болса баланс өтімді болады, кері жағдайда баланс өтімді емес.

Жоғарыда келтірілген жүйедегі алғашқы үш теңсіздіктің орындалуы төртінші теңсіздікті орындау қажеттілігін туғызады, сондықтан актив пен міндеттемелер бойынша алғашқы үш топтың жиындарын салыстыру маңызды орын алады. Төртінші теңсіздікті “баланстау” сипатын алады, сонымен қатар терең экономикалық мәні бар: оның орындалуын қаржылық тұрақтылықтың ең төменгі шарттарының сақталғандығын, кәсіпорынның меншікті айналым қаражатының барын дәлелдейді.

Негізгі қорлар негізінен салыстырмалы түрде өтімді емес. Олар материалдық объектілерден – ғимараттар мен жабдықтардан тұрады, олар қалыпты қызмет ету процесінде мүлде ақшаға айналмайды (бірақ бизнесте олар ақшаны өндіру үшін қолданылады).

Тауар белгілері сияқты *материалдық емес активтер* өте құнды болуы мүмкін. Материалдық негізгі қорлар сияқты олар әдетте ақшаға айырбасталмайды және өтімді емес болып саналады.

Өтімділік маңызды көрсеткіш болып табылады. Корпорация неғұрлым өтімді болса, соғұрлым оның қаржылық проблемалары (қарыздарды төлеу немесе қажетті активтерді сатып алу қиындықтары) болуы ықтимал туындайды. Өкінішке орай, өтімді

активтерді ұстау әдетте онша тиімді емес болып келеді. Мысалы, ақшаға ие болу барлық инвестициялардың ең өтімдісі болып табылады, бірақ кейін ол ешқандай кіріс әкелмейді - ол жай ғана отырады. Сондықтан өтімділіктің пайдасы мен әлеуетті пайдадан бас тартудың арасында келіссөздер болады.

Қарыз және меншікті капитал. Әдетте, корпорация несие берушілерге олардың қарызы шегінде ақшалай түсімдерге бірінші кезекте басымдық береді. Меншікті капиталдың иелері несие берушілерге төлемдерді төлегеннен кейін компанияның қалған активтеріне ғана құқылы. Корпорацияның осы қалған бөлігінің құны акционерлік капитал болып табылады, ол корпорацияның активтері мен оның міндеттемелері арасындағы айырмашылық болып табылады:

$$\text{Акционерлік капитал} = \text{Активтер} - \text{Міндеттемелер} \quad (2)$$

Бұл есептелген мағынада меншікті капитал, өйткені акционерлердің меншікті капиталы осы қалдық ретінде анықталады. Ең бастысы, бұл экономикалық мағынада да дұрыс: егер корпорация өзінің барлық активтерін сатып, қарыздарын өтесе, онда қалғанның бәрі акционерлерге тиесілі.

Корпорация капиталының құрылымында қарызды пайдалану **қаржылық левередж** деп аталады. Корпорацияның қарызы неғұрлым көп болса (жалпы активтерге пайызбен), соғұрлым оның **қаржылық тұтқасы** артады. Қарыз левередж ретінде жұмыс істейді, өйткені оны пайдалану пайданы да, шығынды да айтарлықтай арттыруы мүмкін. Осылайша, **қаржылық левередж** акционерлерге әлеуетті сыйақыны арттырады, сонымен бірге қаржылық қиындықтардың ықтималдығын арттырады.

Нарық және баланстық құны. Корпорация активтері бойынша баланста көрсетілген құн **баланстық немесе есептік құн** болып табылады және ол әдетте активтердің нақты құнына сәйкес келмейді. Бухгалтерлік есептің жалпы қабылданған принциптеріне сәйкес, аудиттелген қаржылық есеп беру әдетте активтердің тарихи құнын көрсетеді. Басқаша айтқанда, активтер ескіру мерзіміне немесе олардың дисконтталған құнына қарамастан олар үшін нақты төленген баға бойынша «есепте» тұрады.

Ағымдағы активтер үшін нарықтық және баланстық құн ұқсас болуы мүмкін, өйткені айналым активтері салыстырмалы түрде қысқа мерзім ішінде сатып алынады және ақшаға айналады.

Басқа жағдайларда олар айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін. Сонымен қатар, негізгі құралдар үшін активтің әділ **нарықтық бағасы** (активті сатуға болатын) баланстық бағамен сәйкес келсе, бұл таза сәйкестік болар еді. Мысалы, темір жол жүз жыл бұрын немесе одан бұрын сатып алынған үлкен жер учаскелеріне ие болуы мүмкін. Темір жолдың төлегені қазіргі құнынан жүздеген, мыңдаған есе аз болады. Дегенмен, бастапқы құн баланста көрсетіледі.

Баланс әртүрлі тараптар үшін пайдалы болуы мүмкін. Жабдықтаушылар компанияның шоттарын қаншалықты жылдам төлейтінін көру үшін кредиторлық берешекті қарай алады. Әлеуетті несие берушілер өтімділік пен қаржылық левереджді тексергісі келуі мүмкін. Корпорациядағы менеджерлер ақша сомасын және қолдағы қорлардың мөлшерін бақылай алады.

Баланстарды пайдалану төменде толығырақ қарастырылатын болсақ.

Менеджерлер мен инвесторлар көбінесе корпорацияның құнын анықтайды. Бұл ақпарат баланста жоқ. Активтердің баланста өзіндік құны бойынша тізімделу фактісі барлық активтер мен корпорация құнының арасында міндетті түрде байланыс жоқ дегенді білдіреді. Сонымен қатар, фирмада болуы мүмкін ең құнды активтердің көпшілігі – жақсы менеджер, бірақ жақсы бедел және дарынды қызметкерлер – баланста көрінбейді.

Сондай-ақ баланстағы акционерлік капиталдың мөлшері мен акциялардың шынайы құны міндетті түрде байланысты емес. Сонда қаржы менеджерлері үшін акциялардың болжамды құны соншалықты маңызды емес және тек *нарықтық құны* маңызды.

Сондықтан, болашақта біз активтің немесе компанияның құны туралы айтқанда, әдетте нарықтық құнды айтамыз. Мысалы, қаржы менеджерінің акция бағасын көтеру мақсаты туралы айтқанда, біз акцияның нарықтық құнын айтамыз.

2-мысал.

Компанияның баланстық құны 700 млн.теңгені құрайтын негізгі капиталы бар және олардың нарықтық құны 1000 млн.теңгеге бағаланады. Баланстағы таза айналым қаражаты 400 млн.теңгені құрайды, бірақ барлық ағымдағы шоттар жойылса, шамамен 600 млн.теңге пайда болады. Компанияның баланстық құны мен нарықтық құны бойынша тең 500 млн теңге көлемінде ұзақ мерзімді қарызы да бар.

Меншікті капиталдың баланстық құны қандай?

Оның нарықтық құны қандай?

Екі түрлі балансты: бірі бухгалтерлік (баланстық) есеппен, екіншісі экономикалық (нарықтық) баланс құрастырыңыз.

Кесте-2 Баланстық есептілік. Нарықтық және баланстық құн, млн.теңге

Активтер	Құны		Міндеттемелер мен МК	құны	
	баланстық	нарықтық		баланстық	нарықтық
Таза айналым капиталы	400	600	Ұзақ мерзімді міндеттемелер	500	500
Таза негізгі қорлар	700	1000	Меншікті капитал	600	1100
Барлығы:	1100	1600	Барлығы:	1100	1600

Бұл мысалда акционерлік капиталдың нарықтық құны баланстық құннан 2 есе болуы мүмкін. Баланстық құн мен нарықтық құн арасындағы айырмашылық маңызды болып отырады.

2. Қаржылық нәтижелер туралы есеп

Пайда туралы есеп белгілі бір уақыт кезеңіндегі, әдетте тоқсандағы немесе бір жылдағы өнімділікті бағалайды.

Табыс туралы есеп теңдеуі:

$$\text{Табыс} - \text{Шығын} = \text{Пайда. (3)}$$

3-кестеде кәсіпорынның қаржылық нәтижелерінің оңайлатылған есебі көрсетілген.

Кесте-3. 2021 жылдың қаржылық нәтижелері туралы есебі, млн.теңге.

Түсімдер	1209
Операциялық шығындар	450
Амортизация	65
Пайыз бен салық төлеуге дейінгі табыс	694
Пайыз төлеу	70
Салық салынатын табыс	624
Салықтар	212
Таза пайда	412
Капиталдандырылған пайда сомасына қосу	309

Әдетте, компанияның негізгі қызметінен түсетін кірістер мен шығыстар кірістер туралы есепте көрсетілген бірінші көрсеткіштер болып табылады. Келесі бөлімдер басқа деректермен қатар пайыздық төлемдер сияқты қаржылық шығындарды қамтиды. Төленген салықтар бөлек көрсетіледі. Төменгі жолдар таза кіріске және көбінесе акцияға шаққандағы таза кіріске қатысты деректерді көрсетеді.

3-кестеде көрсетілгендей кәсіпорын 103 млн.теңге көлемінде ақшалай дивидендтер төледі. Таза пайда мен ақшалай дивидендтер арасындағы айырма (309 млн.тг) жылдағы капиталдандырылған пайда сомасына қосылады. Бұл сома баланстағы жиынтық капиталдандырылған пайда шотына қосылады.

3-мысал

2021 жылдың соңында компанияның айналымдағы 200 акциясы болды. (3-кестені қараңыз) жағдай бойынша пайда туралы есеп негізінде акцияға шаққандағы пайда қандай болады?

Акцияға шаққандағы дивиденд қандай болады?

Қаржылық нәтижелер туралы есептен компанияның бір жылдағы таза табысы 412 миллион теңгені құрағаны белгілі болды. Дивидендтердің жалпы сомасы 103 млн теңгені құрайды. 200 акция шығарылғандықтан, біз акцияға шаққандағы пайда мен дивидендтерді келесідей есептей аламыз:

$$\text{Акцияға шаққандағы пайда} = \text{Таза пайда} / \text{Шығарылған акциялардың жалпы сомасы}$$

$$\text{Бір акцияға } 412/200 = 2,06 \text{ млн.теңге}$$

$$\text{Акцияға шаққандағы дивиденд} = \text{Жалпы дивидендтер} / \text{Шығарылған акциялардың жалпы сомасы}$$

$$\text{Бір акцияға } 103/200 = 0,515 \text{ млн.теңге}$$

Пайда мен залал туралы есепте кірісті есептеу кезінде көрсетеді. Бұл міндетті түрде қаражатты алу уақытымен сәйкес келмейді. Жалпы ереже (іске асыру принципі) пайда алу процесі тиімді аяқталған кезде және тауарларды/қызметтерді айырбастау құны белгілі болған немесе сенімді түрде анықталуы мүмкін кезде кірістерді тану болып табылады. Іс жүзінде бұл принцип, әдетте, түсім сату кезінде танылатынын білдіреді, бұл төлемдерді қабылдау (инкассациялау) уақыты болуы міндетті емес.

Табыс анықталады және оны алуға кеткен шығындармен салыстырылады. Осылайша, тауарды несиеге өндіру және өткізу кезінде сату кезінде табыс алынады. Тауарларды сатумен байланысты өндірістік және басқа да шығыстар да осы уақытта танылады, бірақ нақты ақша қаражатын босату басқа уақытта орын алуы мүмкін. Кірістер мен шығыстарды есепке алудың осындай тәсілінің нәтижесінде пайдалар мен шығыстар туралы есепте көрсетілген сандар есепті кезеңде орын алған ақшаның нақты түсімдері мен шегерімдерін көрсетпеуі мүмкін.

Ақшалай емес элементтер. Бухгалтерлік кірістің ақша ағынынан ерекшеленуінің негізгі себебі пайда мен залал туралы есепте қолма-қол ақшасыз элементтердің болуы болып табылады. Олардың ішіндегі ең маңыздысы – амортизация болып табылады.

Мысалы. Компания активті сатып алып, ол үшін 5000 миллион теңгені қолма-қол ақшамен төледі делік. Сатып алу кезінде компанияда қолма-қол 5000 миллион теңге көлемінде қаражаттың шығысы болады. Дегенмен, есепші 5000 миллион теңгені шығыс ретінде шегерудің орнына бес жыл ішінде бұл активті есептен шығаруы да мүмкін.

Егер амортизация біркелкі болса және осы кезеңде актив нөлге дейін есептелсе, онда жыл сайын шығыс ретінде $5000/5 = 1000$ миллион шегеріледі. «Біркелкі» амортизацияның,

амортизациялық аударымдар жыл сайын бірдей болады. «Нөлге дейін жазу» арқылы біз активтің 5 жылдан кейін құны болмайтынын білдіреміз. 1000 миллион теңге ақша емес, бухгалтерлік есеп болғаны маңызды. Ақшаның нақты шығуы активті сатып алған кезде орын алды.

Амортизация – негізгі құралдардың немесе материалдық емес активтердің есептік кезеңдердегі бастапқы немесе қалпына келтіру құнын бүкіл пайдалы қызмет мерзімі ішінде өтеуді есепке алу әдісі.

Уақыт және шығындар. Шығындар тек тікелей және жанама емес, сонымен қатар айнымалы және тұрақты болып бөлінеді. *Тұрақты шығындар* сатылған өнім санына байланысты емес. Бұл уақытқа байланысты шығындарды қамтиды. Бұл амортизациялық аударымдар, жалдау ақысы, сақтандыру төлемдері, нөлдік сатумен басқару қызметкерлерінің жалақысы және т.б. Олардың жалпы құны сату көлемі азайған кезде де, өскен кезде де өзгеріссіз қалады.

Нақты тұрақты шығындар да, яғни дайын өнімнің, қызмет көрсетудің және т.б. бірлігіне жұмсалатын шығындар, керісінше, көлем ұлғайған сайын азайып, көлемі азайған сайын өседі.

Айнымалы шығындар өнім көлеміне байланысты. Көлем неғұрлым жоғары болса, соғұрлым жалпы айнымалы шығындар жоғары болады.

Қаржылық нәтижелер туралы есепке сүйене отырып, шығындардың айнымалы немесе тұрақты болып жіктелуі керек екенін анықтау әрқашан мүмкін бола бермейді.

Өндірістік шығындарға шикізат, материалдар, тікелей жұмыс күші және өндірістік шығындар сияқты шығындар кіреді.

Олар кірістер мен шығындар туралы есепте сатылған өнімнің өзіндік құны ретінде көрсетіледі, бірақ тұрақты және айнымалы шығындарды қамтиды.

Мерзімді шығындар – сату, әкімшілік және жалпы – тұрақты айнымалылар да болуы мүмкін.

3. Салық

Салықтар - корпорацияның ақша қаражатының шығысының бір бөлігін құрайды. Салықтардың мөлшері Қазақстан Республикасының Салық кодексімен белгіленеді. Қазақстан Республикасының салықтар мен алымдар жүйесіне келесі салықтар кіреді.

- Корпоративтік табыс салығы
- Жеке табыс салығы
- Әлеуметтік салық
- Көлік салығы
- Жер салығы
- Мүлік салығы
- Құмар ойындарға салынатын салық
- Экспортқа рента салығы
- Жер қойнауын пайдалану салықтары
- ҚҚС
- Акциз

4. Ақша ағындары (Ақша қаражаттарының қозғалысы)

Ақша қаражатының қозғалысы (ақша қаражатының қозғалысы немесе ақша ағыны) қаржылық есептен алуға болатын қаржылық ақпараттың ең маңызды бөліктерінің бірі болып келеді. **Ақша қозғалысы** деп біз алынған ақша сомасы мен жұмсалған ақша сомасы арасындағы айырмашылықты айтамыз. Баланс теңдеуінен біз корпорацияның активтерінің сомасы оның міндеттемелері мен меншікті капиталының қосындысына тең екенін білеміз.

Корпорация активтерінен түсетін ақша ағындары несие берушілерге және акционерлерге (немесе меншік иелеріне) түсетін ақша ағындарының сомасына тең болуы керек. Бұл ақша ағынының идентификациясы. Корпорация активтерінен ақша ағындары фирманың капиталын жеткізушілерге төленген ақшалай қаражатқа тең болып табылады.

Активтерден түсетін ақша ағыны үш құрамдас бөліктен тұрады: **операциялық ақша ағындары, күрделі шығындар және таза айналым капиталы.**

Операциялық (немесе өндірістік) ақша ағындары - бұл фирманың өндіріс пен сату бойынша күнделікті операцияларынан түсетін түсімдер. Корпорацияның өз активтерін қаржыландыруымен байланысты шығындар мұнда қосылмайды, өйткені олар операциялық шығындар болып табылмайды. Корпорацияның ақша ағындарының бір бөлігі фирманың өзіне қайта инвестицияланады.

Күрделі шығындар – бұл негізгі қорлардың таза шығындары (негізгі құралдарды сатып алу және сату).

Ақырында, *таза айналым капиталының* ұлғаюы таза айналым капиталына жұмсалған сома немесе қарастырылып отырған кезеңдегі таза айналым капиталының өзгеруі ағымдағы активтердің ағымдағы міндеттемелерден таза асып кетуі болып табылады.

Ақша ағындарының осы үш құрамдас бөлігі төменде егжей-тегжейлі қарастырылады.

1. Операциялық ақша ағындарын (Operating Cash Flow - OCF) есептеу үшін кіріс минус шығыстарды есептеу керек, амортизацияны қоспай, өйткені ол ақшалай шығыс емес және қаржылық шығыс болғандықтан пайыздарды қамтымайды. Бұған салықтар кіреді, өйткені олар қолма-қол ақшамен төленеді.

Компанияның қаржылық қорытынды есебінде (3-кесте) пайыздар мен салықтарды төлегенге дейінгі пайда 694 млн.теңге. Бұл пайыздарды қамтымайды.

Екі түзету қажет.

Біріншіден, амортизация – бұл қолма-қол ақшасыз шығындар. Ақша ағынын алу үшін алдымен 65 миллион теңге амортизацияны қосу керек, өйткені бұл қолма-қол ақшасыз аударымдар болды, содан кейін олар қолма-қол төленгендіктен 212 миллион теңге салықты алып тастау керек. Нәтижесінде біз операциялық ақша ағындарын аламыз:

<i>Операциялық ақша ағындары,</i>	<i>млн.тг</i>
Пайыз бен салық төлеуге дейінгі табыс	694
+ Амортизация	65
– Салықтар	212
= Операциялық ақша ағындары	547

2021 жылы компанияның операциялық ақша ағындары 547 миллион теңгені құрады. Операциялық ақша ағыны маңызды көрсеткіш болып табылады, себебі ол негізгі деңгейде компанияның операциялық кірісі оның күнделікті ақшалай шығындарын жабуға жеткілікті екенін көрсетеді. Осы себепті, теріс операциялық ақша ағындары жиі қиындықтардың белгісі болып табылады.

Бухгалтерлік есеп тәжірибесінде операциялық ақша ағындары көбінесе таза табыс пен амортизация сомасы ретінде анықталады. Мысалдағы кәсіпорын үшін бұл сома $412 + 65 = 477$ миллион теңгені құрайды.

Операциялық ақша ағынының бухгалтерлік анықтамасы бір маңызды бөлшекпен ерекшеленеді: *таза кірісті есептеу кезінде пайыздар шегеріледі.*

547 млн теңгені құрайтын есептік операциялық ақша ағындары мен осы 477 млн теңгенің арасындағы айырмашылық 70 млн теңгеге тең, яғни, жыл үшін төленген сыйақы сомасы болып отыр. Ақша ағынының бұл анықтамасы төленген пайызды операциялық шығыс ретінде қарастырады. Біздің анықтамамыз оны қаржылық шығындарға жатқызады. Егер пайыздық шығындар болмаса, онда бұл анықтамалар бірдей.

Кәсіпорын активтерінен ақша ағындарын есептеуді аяқтау үшін 477 миллион теңге сомасындағы операциялық ақша ағындарының қанша бөлігі компанияға қайта инвестицияланғанын есептеу керек. Біз алдымен негізгі құралдардың құнын қарастырамыз.

2. Таза күрделі шығындар – бұл негізгі қорларды сатудан түскен түсім шегерілген шығындар. Біздің мысалда 2022 жылдың аяғында компанияның таза негізгі капиталы 1 644 миллион теңгені құрады (1-кестені қараңыз).

Жыл ішінде кірістер мен шығыстар туралы есепте 65 млн теңге есептен шығарылды (амортизацияланған) – негізгі құралдардың құны. Егер жаңа негізгі құралдар сатып алынбаған болса, онда таза негізгі қор жыл соңында $1644 - 65 = 1579$ млн теңгеге тең болар еді. 2022 жылғы баланста 1709 таза негізгі қор көрсетілген, сондықтан жыл ішінде негізгі капиталға $1709 - 1579 = 130$ млн теңге жұмсалды.

Жыл соңындағы таза негізгі құралдар –	1709
– Жыл басындағы таза негізгі қорлар +	1644
+ Амортизация =	65
= Негізгі капиталға таза инвестиция	130

2022 жылы таза күрделі шығындар 130 млн теңгені құрады. Күрделі шығындар, егер корпорация сатып алатын активтерден көбірек сатса, теріс болуы мүмкін.

3. Негізгі капиталға салынған инвестициядан басқа, корпорация айналым қаражатын да инвестициялайды, мысалы, баланста (1-кестені қараңыз) 2022 жылдың аяғында корпорацияның айналым қаражаты 1403 млн теңге болды, соңында 2021 жылдың айналым қаражаты 1112 млн теңгені құрады, осылайша бір жыл ішінде компания айналым қаражатына $1403 - 1112 = 291$ млн теңге инвестициялады.

Корпорация айналым активтеріне инвестицияларын өзгерткенде, ағымдағы міндеттемелер де өзгереді. Таза айналым қаражатының толықтырылуын анықтаудың қарапайым тәсілі есеп беру кезеңінің басындағы және аяғындағы таза айналым қаражатының сомалары арасындағы айырмашылықты есептеу болып табылады.

Таза айналым қаражаты 2022 жылдың аяғында $1403 - 389 = 1014$ млн теңгені құрады. 2021 жылдың аяғында таза айналым қаражаты $1112 - 428 = 684$ млн теңгені құрады. Содан кейін:

Таза айналым капиталының аяқталуы – бастапқы таза айналым капиталы = таза айналым капиталының ұлғаюы.

Осылайша, таза айналым капиталы 330 млн теңгеге ұлғайды – бұл компанияның бір жылдағы таза инвестициясы. Алдыңғы көрсеткіштерді есептеу арқылы сіз активтерден ақша ағындарын есептей аласыз. Активтерден түсетін ақша қаражаттарының жалпы ағыны негізгі құралдарға және таза айналым капиталына салынған сомаларды шегеріп тастағандағы операциялық ақша ағындарына тең болады.

Мысал компания үшін:

2022 жылға арналған активтерден ақша ағындары,	млн.тг
Операциялық ақша ағындары -	547
- таза капитал шығындары -	- 130
- таза айналым капиталының ұлғаюы =	- 330
= Активтерден ақша ағындары	87

Ақша қаражаттарының қозғалысы теңдеуінен 87 млн теңге сомасындағы активтер ағыны кредиторлар мен акционерлерге түсетін ақша ағындарының сомасына тең екендігі шығады. Өсіп келе жатқан компанияда теріс ақша ағындары болуы мүмкін. Бұл компания несиелер мен акцияларды сату арқылы осы жылы кредиторлар мен акционерлерге төлегеннен көп ақша жинады дегенді білдіреді.

Кредиторлар мен акционерлерге ақша қаражаттарының қозғалысы. Бұл несие берушілер мен меншік иелеріне бір жылдағы таза төлемдер. Кредиторларға түсетін ақша ағындары таза жаңа қарыздарды алып тастағанда төленген пайыздар болып табылады; акционерлерге түсетін ақша ағындары жаңа капиталды (акцияларды) алып тастағанда төленген дивидендтер болып табылады.

Қаржылық нәтижелер туралы есептен (2-кестені қараңыз) корпорация несие берушілерге 70 млн.теңге сыйақы төлегені анық еді.

Бухгалтерлік баланстан (1-кестені қараңыз) ұзақ мерзімді қарыз $454 - 408 = 46$ млн.теңгеге өскені анық. Корпорация 70 миллион теңгені сыйақы ретінде төлеп, қосымша 46 миллион теңге несие алған болып отыр. Осылайша, кредиторларға таза ақша ағындары:

<i>2022 жылы кредиторларға ақша қаражатының қозғалысы,</i>	<i>млн.тг</i>
Төленген пайыздар –	70
–Таза жаңа қарыздар=	- 46
= Кредиторларға ақша қаражатының қозғалысы	24

Кредиторларға түсетін ақша ағындары кейде облигацияларды ұстаушылардың ақша ағындары деп аталады, бірақ олар синоним болып табылады. Қаржылық нәтижелер туралы есептен акционерлерге төленген дивидендтер 103 миллион теңгені құрады.

Жаңа меншікті капиталдың мөлшері жай акциялар шотынан (жарғылық капитал) және төленген профициттен (профицит) анықталады. Бұл шот компанияның қанша акциясын сатқанын көрсетеді. Бір жыл ішінде бұл шот 40 млн теңгеге өсті – бұл алынған жаңа меншікті капитал. Содан кейін:

<i>2022 жылға акционерлерге түсетін ақшалай қаражаттардың қозғалысы,</i>	<i>млн.тг</i>
Төленген дивидендтер –	103
– Таза жаңа капитал =	40
= Акционерлерге түсетін ақша ағындары	63

Активтерден түскен ақша ағыны 87 млн теңгені құрады. Кредиторлар мен акционерлерге ақша қаражатының қозғалысы $24+63=87$ млн теңгені құрайды, сондықтан есептеуде қателіктер жіберілмеді. Ақша ағындарының әртүрлі тендеулерін қорытындылайтын болсақ:

1. *Активтерден түсетін ақша ағыны = Кредиторларға ақша ағыны + Акционерлерге ақша ағыны.*

2. *Активтерден түсетін ақша ағыны = Операциялық ақша ағыны – Таза күрделі шығындар – Таза айналым капиталының ұлғаюы;*

Операциялық ақша ағыны = Пайыз бен салықты төлегенге дейінгі пайда + Амортизация - Салықтар;

Таза күрделі шығындар = Жыл соңындағы таза негізгі құралдар – Жыл басындағы таза негізгі құралдар + Амортизация;

Таза айналым капиталының ұлғаюы = Таза айналым капиталының аяқталуы – Бастапқы таза айналым капиталы.

3. *Кредиторларға ақша ағыны = Төленген пайыз – таза жаңа несиелер.*

4. *Акционерлерге ақша ағыны = Төленген дивидендтер – Таза жаңа капитал.*

4-мысал.

Жыл ішінде компанияның сату көлемі 600 миллион теңгені, өткізілген өнімнің өзіндік құны 300 миллион теңгені құрады. Амортизация 150 млн теңгені, төленген сыйақы 30 млн теңгені құрады. Салықтар 34% мөлшерлеменен біркелкі есептелді. Дивидендтер 30 млн теңгені құрады.

Сізге компанияңыздың операциялық ақша ағындарын есептеу керек пе?
 Неліктен олар таза пайдадан ерекшеленді?
 Біз қаржылық нәтижелер туралы есеп дайындаймыз.
 Содан кейін біз одан қажетті деректерді таңдаймыз.

Қаржылық нәтижелер туралы есеп	2022 жылы бойынша, млн.тг.
Таза сату	600
Сатылған өнімнің өзіндік құны	300
Амортизация	150
Пайыз бен салық төлеуге дейінгі табыс	150
Төленген пайыз	30
Салық салынатын табыс	120
Салықтар	41
Таза пайда	79
Капиталдандырылған пайдаға косу	49
Дивидендтер	30.

Осылайша, компанияның таза табысы 79 миллион теңгені құрады.

2022 жылғы операциялық ақша ағындары,	млн.тг
Пайыз бен салықты төлегенге дейінгі табыс +	150
+Амортизация -	150
- Салықтар =	41
= Операциялық ақша ағындары	259

Бұл мысалда көрсетілгендей, операциялық ақша ағындары таза кірістен ерекшеленеді, себебі таза кірісті есептеу кезінде амортизация мен төленген пайыздар шегеріледі. Бұл сандар операциялық ақша ағындарын есептеген кезде шегерілмейді, өйткені амортизация ақшалай шығындар емес, ал пайыздар операциялық шығыс емес, қаржыландыру шығыстары болып табылады.

2. Таза күрделі шығындар. Жыл басында таза негізгі капитал 500 миллион теңге болса, соңында 750 миллион теңге болды делік. Жылдың таза күрделі шығындары қандай болды?

Кәсіпорынның қаржылық қорытынды есебінен бір жыл ішінде амортизация 150 миллион теңгені құрағаны белгілі болды. Таза негізгі капитал 250 млн теңгеге өсті. Осылайша, кәсіпорын қосымша 150 миллион теңгемен бірге 250 миллион теңге, жалпы сомасы 400 миллион теңге жұмсаған.

3. Таза айналым капиталының және активтерден ақша ағынының өзгеруі. Кәсіпорын жылды 2130 миллион теңге айналым қаражатымен және 1620 миллион теңге ағымдағы міндеттемелерімен бастады делік. Жыл соңындағы сәйкес көрсеткіштер 2260 және 1710 млн.тг болды. Жыл ішінде таза айналым капиталының өсімі қандай болды?

Активтерден түсетін ақша ағындары қандай?

Бұл деректер таза табыстан қалай ерекшеленеді?

Таза айналым қаражаты жыл басындағы $2130 - 1620 = 510$ млн.теңге, жыл аяғында $2260 - 1710 = 550$ млн.теңге. Таза айналым қаражатының өсімі $550 - 510 = 40$ млн теңгені құрады.

2022 жылға арналған активтерден ақша ағындары,	млн.тг
Операциялық ақша ағындары –	259
- таза капиталдық шығындар –	- 400
- NWS толтыру =	- 40
= Активтерден ақша ағындары	-181.

Активтер бойынша ақша қаражаттарының қозғалысы -181 млн.теңге. Таза пайда оң 79 млн теңгені құрайды. Ақша ағындары негізінен негізгі капиталға үлкен инвестициялау есебінен негізінен негізгі болады.

4. Кредиторлар мен акционерлерге ақша қаражаттарының қозғалысы. Егер компания қандай да бір жаңа акцияларды сатпаса, онда акционерлерге ақша ағыны төленген ақшалай дивидендтер сомасына тең болады.

<i>2022 жылға арналған акционерлерге ақша ағындары</i>	
	<i>млн.тг</i>
Төленген дивидендтер –	30
– Таза жаңа капитал =	0
= Акционерлерге түсетін ақша ағындары	30.

Кредиторлар мен үлескерлерге төленген ақшаның жалпы сомасы 181 млн теңгені құрады. Акционерлерге түсетін ақша ағыны 30 млн теңгені құрады, содан кейін кредиторларға ақша ағыны $-181 - 30 = -211$ млн теңгеге тең болуы керек. Енді сіз таза қарыздарды анықтай аласыз. Негізгі қор базасын кеңейтуді қаржыландыру үшін компания жыл ішінде 241 миллион теңге несие алуға мәжбүр болды.

<i>2022 жылы кредиторларға ақша қаражатының қозғалысы,</i>	
	<i>млн.тг.</i>
Төленген пайыздар –	30
– Таза жаңа қарыздар =	-241
= Кредиторларға ақша қаражатының қозғалысы	211

5-мысал.

Компания ақпаратына сүйене отырып, 2022 жылға арналған кірістер туралы есепті және 2021 және 2022 жылдарға арналған бухгалтерлік балансты дайындаңыз. Активтерден ақша ағындарын, кредиторлар мен акционерлерге 2022 жылғы ақша ағындарын есептеңіз Салық ставкасы 34%.

<i>Көрсеткіштер, млн.тг</i>	<i>2021ж.</i>	<i>2022 ж.</i>
Сату көлемі	3790	3990
Сатылған өнімнің өзіндік құны	2043	2137
Амортизация	975	1018
Қызығушылық	225	267
Дивидендтер	200	225
Айналым капиталы	2140	2346
Таза негізгі қорлар	6770	7087
Ағымдағы міндеттемелер	994	1126
Ұзақ мерзімді қарыз	2869	2956

Шешім.

Меншікті жарғылық капитал қалдық құн болып табылады. Сонда кәсіпорынның балансы келесідей болады:

2021 және 2022 жылдарға арналған бухгалтерлік баланс (млн теңгемен)

<i>Көрсеткіштер</i>	<i>2021</i>	<i>2022</i>
Айналым капиталы	2140	2346
Таза негізгі қорлар	6770	7087
Жалпы активтер	8910	9443
Ағымдағы міндеттемелер	994	1126
Ұзақ мерзімді қарыз	2869	2956
Акционерлік капитал	5047	5351
Жалпы міндеттемелер мен меншікті капитал	8910	9433

<i>Қаржылық нәтижелер туралы есеп</i>	<i>2022 ж. бойынша</i>	<i>млн.тг.</i>
Таза сату		3990
Сатылған өнімнің өзіндік құны		2137
Амортизация		1018
Пайыз бен салық төлеуге дейінгі табыс		835
Төленген пайыз		267

Салық салынатын табыс	568
Салықтар (34%)	193
Таза пайда	375
Капиталдандырылған пайдаға қосу	150
Дивидендтер	225.

Мұнда 34% біркелкі мөлшерлеме қолданылды. Капиталдандырылған пайданың өсімі дивидендтерді алып тастағандағы таза пайдаға тең. Біз операциялық ақша ағындарын есептейміз:

2022 жылғы операциялық ақша ағындары,	<i>млн.тг</i>
Пайыз бен салық төлеуге дейінгі табыс	835
+ Амортизация	1018
– Салықтар	193
= Операциялық ақша ағындары	1660.

Енді сіз амортизацияны ескере отырып, негізгі қорлардағы өзгерістерден жылдың күрделі шығындарын есептей аласыз.

Жыл аяғындағы негізгі құралдар –	7087
– Жыл басындағы негізгі қорлар+	6 770
+ Амортизация =	1018
= Негізгі капиталға таза инвестиция	1335.

Бастапқы және соңғы таза айналым капиталын есептегеннен кейін таза айналым капиталының өсімін есептейміз:

Жыл соңындағы таза айналым капиталы	1220
– Жыл басындағы таза айналым капиталы	1146
= Таза айналым капиталының ұлғаюы	74.

Енді операциялық ақша ағындарын, таза күрделі шығындарды және таза айналым капиталының ұлғаюын біріктіре отырып, біз активтерден соңғы ақша ағынын аламыз:

2022 жылға арналған активтерден ақша ағындары,	<i>млн.тг</i>
Операциялық ақша ағындары	1660
- таза капиталдық шығындар –	- 1335
- таза айналым капиталының ұлғаюы	- 74
= Активтерден ақша ағындары	251.

Ұзақ мерзімді несиелер бір жылда 87 миллион теңгеге өсті, ал пайыздық төлемдер 267 миллион теңгені құрады. Содан кейін:

2022 жылы кредиторларға ақша қаражатының қозғалысы,	<i>млн.тг</i>
Төленген пайыздар –	267
–Таза жаңа қарыздар=	- 87
= Кредиторларға ақша қаражатының қозғалысы	180.

Дивидендтер 225 млн теңгені құрады. Меншікті капитал $5351 - 5047 = 304$ млн.теңгеге өсті. Бұл өсімнің 150 млн. теңгесі капиталдандырылған пайданың ұлғаюынан болды, осылайша жыл ішінде 154 млн. теңге жаңа меншікті капитал тартылды. Сонда акционерлерге түсетін ақша ағыны келесідей болады:

2022 жылға акционерлерге түсетін ақшалай қаражаттардың қозғалысы,	<i>млн.тг</i>
Төленген дивидендтер	225
-Таза жаңа таза құн	-154
= Акционерлерге түсетін ақша ағындары	71.

Активтерден 251 млн теңге ақша қозғалысы кредиторлар мен акционерлерге $180 + 71 = 251$ млн теңге ақша ағынына тең болады.

Бақылау сұрақтары:

1. Келесі терминдерге анықтама беріңіз:
 - жылдық есеп, бухгалтерлік баланс, қаржылық нәтижелер туралы есеп;
 - кәсіпорынның жалпы жарғылық капиталы немесе меншікті капиталы, бөлінбеген табысы;
 - бөлінбеген пайда туралы есеп, ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп;
 - материалдық активтердің амортизациясы, материалдық емес активтердің амортизациясы; пайыздар мен салықтарды төлегенге дейінгі табыс;
 - айналым капиталы, операциялық қысқа мерзімді міндеттемелер, таза айналым капиталы, айналым капиталы;
 - бухгалтерлік пайда, таза ақша ағымы, салықтан кейінгі операциялардан таза пайда, ақша қаражатының еркін қозғалысы;
 - нарықтық қосымша құн, экономикалық қосылған құн;
 - прогрессивті салық, салық салынатын табыс;
 - шекті және орташа салық ставкалары;
 - салық категориясының шекараларының жылжуы;
 - капиталдың өсуі немесе капиталдың жоғалуы;
 - өткен немесе болашақ кезеңдерге салықтарды (салық жеңілдіктерін) төлеу кезіндегі шығындарды есепке алу;
 - пайданы дұрыс жинақтамау;
2. Компанияның жылдық есептерінің көпшілігі қандай төрт құжатты қамтиды?
3. Егер «орташа» фирма өз балансында 20 миллион теңге бөлінбеген пайданы көрсетсе, оның директорлары 20 миллион теңге көлемінде ақшалай дивиденд жариялай алады ма?
4. Келесі мәлімдемені түсіндіріңіз: «Бухгалтерлік балансты белгілі бір уақыттағы фирманың қаржылық жағдайының суреті ретінде қарауға болатын болса, пайда мен залал туралы есепте белгілі бір уақыт аралығындағы операциялар туралы мәліметтер беріледі».
5. Бухгалтерлік табыс пен таза ақша ағынының айырмашылығын түсіндіріңіз. Неліктен олардың мағыналары әртүрлі болуы мүмкін?
6. Операциялық және таза ақша ағындарының айырмашылығын түсіндіріңіз. Неліктен олар әртүрлі болуы мүмкін?
7. Қаржылық есеп беру деректері іс жүзінде не береді?
8. Қаржылық есептілікті негізгі пайдаланушылар кімдер және олармен қалай жұмыс істейді?
9. Айналым капиталы дегеніміз не және ол не үшін маңызды?
10. Салықтарды төлегеннен кейінгі қызметтен түскен таза табыс пен таза табыс арасындағы айырмашылықты түсіндіріңіз. Кәсіпорын қызметінің тиімділігінің ең жақсы көрсеткіші қайсысы?
11. Ақша қаражаттарының еркін қозғалысы дегеніміз не? Неліктен бұл ақша ағынының ең маңызды мысал келтіріңіз?

Әдебиеттер:

1. Э.Э.Михель, Р.А.Әмірханов, Г.А.Жолмырзаева. Корпоративті қаржы. Оқулық. Алматы. 2015
2. К.К.Жүйріков. Корпоративные финансы. Учебник. Алматы. 2016.
3. Уакпаева М.М. Корпоративтік қаржы. 6B04144-Қаржы мамандығы бойынша оқу құралы/ Қостанай, 2017. – 149 б.
4. А.С.Кокин, Н.И.Яшина и т.д. Корпоративные финансы. Учебное пособие./ Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2019. – 800с.